

HUNLARIN KAFKASYADAKİ VARLIĞI*

Marget BIRO

Çeviri: Savaş EĞİLMEZ**

ÖZET

XI. yy. Transkafkasya tarihi açısından çok önemli olan, Civânşir'in vâkayinâmesinde kısa ama oldukça önemli bir bölüm vardır. Bu bölümde, Doğu Gürcistan ve Kafkasya Albanya'sına karşı yapılmış olan, bir Ovs akınından bahseder. Hunlar tarafından gerçekleştirilen bu akın, Transkafkasya'yı oldukça etkilemiştir. Türkçe çevirisi yapılmış olan bu makale, bu akının hangi tarihte, kimler tarafından ve nereye yapıldığı hakkında önemli bilgiler verir.

XI. yy Gürcistan tarihçisi Civanşir'in vâkayinâmesinde, kısa ama oldukça önemli bir bölüm, son zamanlarda birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir¹. Bu bölüm Gürcistan'ın V.yy'da hüküm sürmüş olan kralı Vaxtang Gorgasal²(Vahtang Gorgaslan)'ın biyografisiyle ilgilidir. Aynı bölümde

* "Civânşir Kroniğinde Zikredilen "Ovs" Akınının Kronolojisi", Acta Orientalia, Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus L, Fasciculi 1-3, Akademiai Kiado, Budapest 1997, p., 53-60.

** Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ C.Toumanoff, Studies in Christian Caucasian History, Georgetown 1963, 363, n.15; A. Bogveraje; Priske Panionelis erti cnobis sesaxeb (Panioni Priskos'dan küçük bir bilgi hakkında). In: Ivane Javaxishvilis dabadebis 100 clist'avisadmi mijyvnilis saubileo krebuli (Ivane Javaxisvili 100. yıldönümü hatırasına yapılan çalışmalar) ed; G.Melikisvili, Tbilisi 1976, 196; G.V. Çulaya, Mraveli Leonti: Jizni kartiskih çarey, (Kitaptan bir bölümün önsözün ve notların çevirisi) Moskva 1979, 88-89.; A.V.Gadlso, Etničeskoya İstoriya Severnoga Kavkaza IV-X vv. Leningrad 1979, 45.Cf.; Biro Margit, Vahtang Gorgasal eletrajzahoz. Egy Xı.szazadi gruz kronika tudositasai. (Vaxtang Gorgasal'ın biyografisi. 11. yüzyıl Gürcü Kroniği kayıtları). Törtenełmi Szemle 1988/2, 243-260.

² Biro Margit, op.cit.

Civânşir, Kartli (Doğu Gürcistan) ve Kafkas Albanya³'sına karşı "Ovs"ın bir akınından bahseder;

"Vaxtang ona döndüğünde, sayısız Ovs grupları gelip, Mtkvari⁴'nin kaynağındaki Xunani⁵'den başlayarak Kartli'yi harabeye çevirdiler. Tahrir ettikleri arazide bir süre için konakladılar. Kaspi⁶ hariç, diğer tahkimli şehirleri terk ettiler. Kaspi'yi ele geçirdiler. Vaxtang'ın 3 yaşındaki çocuğu ile Miran-Duht'u aldılar. Kartli vadilerini, Kaxeti⁷ (Kaheti)'yi, Klarjeti⁸'yi ve Egrisi⁹'yi işgal etmeksizin Rani¹⁰ ve Movakani¹¹'ye gittiler, oraları yağmaladılar. Dâr-ı Bend¹² (Derbend) geçitlerine doğru çekildiler. Daha sonra muzafferane bir şekilde Ovseti'ye çekildiler".

³ "Masin vitar ikmna Vaxtang clisa at'isa, gardamovides ovsni spani uric'xuni da motquenes Kartli tavitgan Mtkuriset virde Xunanamde , de moaoqdenes velni aramed cixe kalakni daurçes, twinier Kaspiä. Xolo Kaspi kalaki semusres da tque gves , da cariqvanes da Vaxtangisi Miranduxt, samis clis kali. Romel daurces carutquenvlad qevni Kartlisani, Kaxeti da Klarjeti da Ergisi, cavles Ranisa da Movakanisa, catquenes igicada ganvles kari Darubandisa, rametu twit gza sces darubendelta, da sevides Ovsets gamarjuebilni."; Kartlis Cxovrobe (Gürcistan Tarihi), I.Ed.:S.Qauxcisvili. Tbilisi 1955, 145₂₁-146₃.

⁴ Gürcistan en önemli nehrinin Gürcüce ismi. (Vaxtang Gorgasal'ın biyografisinde, bir bölümde coğrafi isimlerin detayında görüşlerimi bildirdim).

⁵ Xunani, Mtkvari nehrinin sağ tarafına, Tavus Çay (daha önce: Kotman) ile birleştiği bölgenin yukarısına yerleştirilebilir; D.L. Mishelishvili, K voprasi o lokalizaçii Hinona Hnanakarta. In: P'eodaluri Sakartvelos arkologiuri jeglebi (Gürcistan derebeyliğine ait arkeolojik kalıntılar), II. Ed.: V.V.Japarije. Tbilisi 1974, 275-277.; idem, Sakartvelos istoriuli geografiis jiritadi sakitexebi (Gürcistan'ın Tarihi Coğrafyası ile ilgili yayınların merkezi), I., Tbilisi 1977, 153-159.: V.M.Valdov-N.M.Guliev, O Tojdestve goradişa Tonpaggala i gonada Hunana. In: Peodaluri Sakartvelos arkeologiuri jeglebi, II.op.cit.,278-279.

⁶ Gürcistan'da eski çağ yerleşmesi, Tiflis'in kuzey-batısında, Mtkvari Nehrinin sağ tarafında: A.Alakidze, Gorada Drevney Gruzii, Tbilisi 1968, 5,6,118; Z.İ.Yampolisky, Kaspi Gruzii i – ztno-toponimiçeskie zakonomernotsi. In: Peodaluri Sakartvelos arkeologiuri jeglebi, II.op.cit., 273-274.

⁷ Erco Tianeti'den Ujarma'ya Lori nehri vadisinde Gürcistan bölgesi. Bu bölge, IV. yüzyılda Kaxeti'de bulunan Alazani nehri havzası'nın kuzey-batı kesimine kadar genişletilmiştir. D.Musxelishvili, Sakartvelos istoriuli, geografiis jiritadi sakitexebi, I.op.cit.,179-184.

⁸ Corox nehri havzasının aşağı kesimi. D.Musxelishvili, op.cit.,80, 215.

⁹ Batı Gürcistan topraklarında bir yerleşim yeri.; D.L.Mishelishvili, Osnovnie volrosi İstoricerko geografii gruzii. In: Sbornik po istoriçeskoj geografii Gruzii V.Tbilisi 1976, 26; idem, Sakartvelos istoriuli, geografiis jiritadi sakitexebi, I.op.cit.,206.

¹⁰ Kafkas Albanya'nın Gürcüce ismi: T.Papuasvili, Heretis İstoriis sakitexbi (Herit tarihinin problemleri) Tbilisi 1970, 16.

¹¹ Mtkvari nehrinin sol tarafında Kafkas Albanya'nın bir bölümü: T.Papuasvili, op. Cit.,55-56.

¹² Derbend.

Aktarılan bölümde bahsedilen ve Ovs'lar tarafından düzenlenen bu akın, çoğu araştırmacılar tarafından İran'a karşı düzenlenen iki göçebe akınından (448¹³'ten önceki Hun akını ve 466¹⁴ yılında Saragur akını) biri ile tanımlanır. Yukarıda bahsedilen akınlar Transkafkasya nüfusunu etkili bir şekilde vurmuştur. Bu akınlar, Priskos Rhetor'in tarihi çalışmasının fragmanlarında nakledilir.

Bunu takiben, Ovs saldırısını, Ermeni tarihçisi Elise,¹⁵ 5.yy.'da, Albanlar'ın tarihini yazan Movses Kalankatvacı¹⁶ veya Movses Dasxurancı'nın zikrettiği Hun akını ile açıklamaya çalışacağım. Bu Hun saldırısı, Priskos Rhetor tarafından açıklanan saldırılar gibi doğrudan Perslere (Sasani) karşı yapılmış bir saldırı değildi. Perslerin isteği üzerine, Albanya ayaklanmasını bastırmak için yapılmış bir saldırıydı.

Elise¹⁷, İran Kralı Yazgerd (Yezdgird) (457)'in ölümünden sonra oğullarının taht için, birbirleriyle iki yıl boyunca savaştıklarını beyan eder. Albanya

¹³ Excarpte de legationibus (ed.De Boor) 1903, 141, frg.3. (Mü.Di.Frg.8); Almanca çevirisi, Byzantinische Diplomaten und östliche Barbaren, (Çeviren; E.Dobhofer), Graz, 1955, 49-50; İngilizce çevirisi, C.D.Gordon, The Age Attila, Ann Arbor, 1961, 1961, 91-92.

¹⁴ Excerpta de legationibus, 588, Frg.19.(Mü.Di.Frg.37); Byzantinische Diplomaten und Östliche Barbaren, 74.; C.D. Gordon, op.cit.,12-13.

¹⁵ Bu V. Yüzyıl tarihçisi, "Vardan ve Ermeni Savaşları" adlı çalışmasında, Ermenilerin, İranlılara karşı yaptıkları bağımsızlık mücadelesini aktarır.Hayatı hakkında pek fazla bir şey bilinmez. Vardan Mamikonian'ın sekreteri olduğu ve 451 yılında muharebeye katıldığı biliniyor. Özgürlük savaşı kaybedilince, keşiş olmayı seçti. Ve yazmaya başladı. Manuk Aberyan, İstoriya drevnearmyanskoy literaturi Erevan 1975, 163-176.; L.K. Ter-Mkrtyçyan armyanskie İstoçniki o sredney Azii V-VII vv. Moskva 1979, 26-30.

¹⁶ Ne yazarın kimliği veya eseri derleyen, ne de eserin tarihi hakkında bilgi var. Eser, erken tarihlerden X.yüzyıla kadar Kafkas Albanya'sının tarihini anlatır. Bazı araştırmacılar, çalışmayı Movses Kalankatvacı'ye bazıları da Movses Dasxurancı'ye mal eder. Bir kısım araştırmacı da iki yazarın ortak çalışması olduğunu iddia eder. Çalışmaların yazarını belli etmek amacıyla bazı araştırmalar vardır. Bkz, Feride Mamedova " İstoriya alban" Moiseya Kalankatuyts kogo kak istoçnik po obşestvennomi stroyu rannes rennevckovey Albanii. Baku 1977, 32-69.

Son zamanda yapılan bir çok çalışmada, eserin 9 bölümden oluşan kitap 1, kitap 2 ve bazı bölümlerinde (3-12) kitap 3'e ait olduğunu, çalışmanın üç bölümünün yedinci ve sekizinci yüzyıllarda, tek bir kişi tarafından yazıldığını savunulur. Yazar, kronik yazmak için, muhtelif kaynakları, kilise ve idari dokümanları hiçbir değişiklik yapmadan kullandı. Olaylar, Kitap 2. ve kitap 3'ün ilk bölümlerinde, çağdaş ve kendi gözleriyle gören ve yaşayan bir tarihçi tarafından yazılmıştır. Kitap 3'ün devamı, onuncu ve on birinci yüzyılda başka biri tarafından yazılmıştır: op.cit., 32-69.

¹⁷ Egişe O Vardane i voyne armyonskoy, Perevod s drevnearmyonskogo İ.A., Orbeli. Podkodovka k izdaniyu, predislovic i primeçaniya K.N. Yüzbaşyana. Erevan 1971, 169-170. Ayrıntıda Albanya bölümü mütalaa edilir: K.V. Trevari Oçerki po, İstori i kulture, Kavkazskoy Albanii IV. v. Do n. E. Moskva – Leningrad 1959, 213-217.

hakimi Vace, bu mücadeleden yararlanarak Pers yöneticilerine karşı ayaklanma başlattı. Bu ayaklanmaların fitili de tapınaklarda ateşlenmiştir. Yazgerd, Vace'ye saldırmıştı. Vace'nin, anne tarafından İran kraliyet ailesine akraba olduğu düşünülüyor. Önce Hristiyan olan Vace, daha sonra Maniheizm'i seçmişti. Zafer kazanıldıktan ve Yazgerd'in genç oğlu Firüz tahta geçtikten sonra, Vace, Mazkutları¹⁸ yardımı çağırıp Cor (Kur) geçitlerini açtı. On bir dağ kralı ile ittifak yapıp, hazırladığı güçlü bir ordu ile İran'a karşı savaşını tamamladı. Vace'in, ülkesinin özgürlüğünü güvenlik altına alma çabaları başarısızlıkla sonuçlandı.

Albania'nın asi kralı ile, güç ya da müzakere yolu ile bir anlaşma sağlayamayan Firuz, son darbeyi vurma niyetiyle, yüklü bir hazineyi Xailendur¹⁹(Haylandurk) ülkesine gönderdi. Alan geçitlerini açtı ve Albanlara karşı güçlü bir ordu çağırdı. Firüz'un Şahlığı (459-484) döneminde, hatta onun saltanatının 5. yılından önce²⁰, yani 459-463 yılları arasında İran ordusuna yardım için Hunlar'ın çağırıldığı kesindir.

Ermeni kaynağının bir bölümünün detaylarında (Hun akını, Perslerin Albanya'ya yaptığı saldırının başarısızlığını takiben yapılan bir dizi görüşme sonucunda gerçekleşmiştir. Ayrıca bu hareket isyanın bastırılması için yapılan son saldırı olmuştur) Firüz'un tahta çıkışından hemen sonra, yani 459 yılında Hun yardımını istemediklerini, bu talebin saltanatın üçüncü veya dördüncü yılında, yani 462 veya 463 yılında gerçekleştiğini öne sürer. Elise' nin çalışmasını²¹ kaynak olarak kullanan Movses Dasxuranci²², Ermeni hesabını kelime kelime nakleder.

Önceden de söylenildiği gibi, seferi zikreden Elise ve Movses Dasxuranci'nin çalışmalarında, Hun akınının açıklanması ile onun hüviyetinin

¹⁸ Gadlo'ya göre, Mazkutlar, Vace tarafından, Albanya'ya, Samur nehrinin güneyine, Kafkas ve Hazar denizinin doğu yamaçları arasındaki bir bölgeye yerleştirildiler. Önceki ikâmetlerinin Hazar denizi boyunca Dağıstan'ın bir bölümü olduğunu düşünüyor. Arap kaynakları, Arap-Hazar savaşlarında Samur'un güneyindeki araziden sık sık bahsediler. Ermeni "Mazkutk" ve Arabic "M.s.q.t" eski çağ Massagetlerin ismiyle karşılaştırılır. V.F. Minorskiy, İstoriya Şirvana i Derbenda, Moskva 1963, 108-111.

¹⁹ Eserden aktarılan bölümde, Elise tarafından zikredilen Xailendurs bölgesi, Movses Dasxuranci'nin el yazmasında (Movses Dasxuranci, The History of Caucasian Albania, Kafkasya'lı Albanya'nın Tarihi, trans.,C.J.F.Dowsett, London 1961, 9.n.3) Aluandrey diye isimlendirilir. Elise, Xailendurs'u Kur'un kuzeyine, Hazar denizi ve Alan Geçitleri arasına (Darialan) yerleştirir. (A.V. Godlo, op.cit., 29,31,55). J.Marguart'a göre (Eransahr nach der Geographie des Ps.Moses Xorenaci. A.G.W.G, Berlin 1901, 3/2, 56, 96, 98) Xailendurk ismi, önde gelen Hun aşiretini, işaret eden Ermeni kaynaklarında da ortaya çıkar.

²⁰ Erime, op.cit.,170.

²¹ Movses Dasxuranci, Kafkas Albanlarının Tarihi, op.cit., 9-10.

²² Op.cit.,9,n.; Manuk Aberyan, istoria Drevnearn yanskoy Literaturi, Erevan (1975), 259.; Feride Mamedova, op.cit.,50.

ortaya çıkmasına izin veren Gürcü kaynağında, iki unsur çok önemlidir. Biri kronolojik uygunluk, diğeri ise Hun saldırısının yönüdür.

Gürcü kaynağında zikredilmemesine rağmen, Ovsların, Daryal boyunca tazyik ve tecavüz etmiş olmaları kaçınılmaz görünüyor. Bunun sebebi, sadece kuzey'den Doğu Gürcistan'a herhangi bir saldırı için, buranın ana yol olması değil, ayrıca onlar doğuya dönerken Daryal'ın güney bölgeleri ilk hedefleri olması idi. Eserin bir bölümünde; “ Klarjeti (veya Ergisi), Kaxeti, Kartli vadilerini işgal etmeden, Rani ve Movakani'ye gittiler. Buraları yağmaladılar ve Derbend geçitlerinden ayrıldılar. Derbend sakinleri onlara yol verdi. Onlar zafer kazanmış olmanın gururu ile Ovseti'ye girdiler” sade bir şekilde, saldırının ana hedeflerinin; Kafkasya'da Alban bölgeleri olan Rani ve Movakina bölgeleri olduğu zikredilir.

Hun seferinin tarihi için, diğer bir yönden yaklaşım, bu bölümlerden bağımsız kaynaklara bakıldığında gerçekten aynı sonuca ulaşılabilir. Ovs saldırısının hesabından sonra Civânşir şöyle bir şey nakleder²³; “Aynı zamanda Grekler Apxaeti' (Abhazya) de ortaya çıktılar. Daha önce Egris-cqali nehrinin bütün güney bölgesine sahip olmuşlardı. Ve şimdi de Egriscqali ve Cixes-Goji nehir arasındaki bölgeyi ele geçirdiler”.

25. fragmanda Priskos, Batı Gürcistan²⁴'a karşı bir Bizans saldırısını anlatır. Onun rivayetine göre, İmparator'un, Lasica (Colchis) Kralı Gobasez ile bazı sürtüşmeleri vardır. Bu nedenle ona karşı bir sefer başlattı. Kısa bir zaman sonra Bizans askerleri geri döndü ve başka bir sefer için hazırlanmaya başladılar. İmparator nasıl saldıracağı hakkında tam bir karar veremiyordu. Ya önceden yaptığı gibi denizden saldırıyordu ya da İran İmparatorluğuna yakın olan Ermeni sınırından saldırıyı deneyecekti. Colchian sahili boyunca uzanan kayalıklar, ilerlemeyi çok zor bir hale getirdiğinden deniz yolunu kullanmaktan vazgeçti.

Priskos'un bildirdiğine göre İmparatorluk askerlerinin, deniz yoluyla ilk önce Lazika'ya (Colchis) saldırdıkları açıktır. Bu saldırı muhtemelen, Bizans hükümlerinin altındaki Lasika'nın kuzeybatısındaki Abxazeti sahili boyunca olmuştur. Priskos'un zikrettiğine göre, Batı Gürcistan'a yapılan bu ilk saldırı Civânşir'in eserinde de bahsedildiği gibi Hun saldırısı ile aynı dönemdedir. Civânşir'den alınan bölüm şöyledir; “Grekler daha önce de sahip oldukları Apxaseti'ye girdiler. Egricqali ve Cixe-Goji nehirleri arasındaki bölgeyi işgal ettiler.”

²³ “Masve Zamsa gamovides berjenni Apxazetit, rametu berjenta hk'onda Egris-cqus k'uemoti kerji goveli, da daipqres Egris-cqiltgan virde Cixe-Gojadme.” (Kartlis Cxovreba, op.cit.,1464.5)

²⁴ Excerpta de legationibus, op.cit.,152,Frg.8. (Mü.Di.Frg.25); Bzantinische Diplomaten und östliche Barbaren, 68.;C.D. Gordon, op.cit.,11.

25. fragmanda, Bizans saldırısının tekrar etmesinden korkan, Gobazes'in, Perslerden yardım istediği söylenir. Fakat Şah, ancak Kidarite Hunlarıyla olan savaşını tamamladıktan sonra, Gobazes'in talebiyle ilgilenebilmiştir. Bizans-Laz çekişmesinin sonraki gelişimi, Priskos tarafından 26²⁵. ve 34²⁶. fragmanlarda açıklanır. Bizans, İran yardımının gelmesini engelleyince, Kral, İmparatorla anlaşmak için kendisine elçiler gönderdi. Oğlu adına tahttan feragat ederek, İmparator'un emri ile İstanbul'a gitti. İsyankarlığı nedeni ile önce azarlanan Gobazes'in daha sonra evine gitmesine izin verildi.

Civânşir tarafından zikredilen Ovs saldırısının tarihinin, Priskos'un fragmanlarında geçen, Bizans-Laz yüzleşmesinde gelişen olaylarla, aynı periyotta cereyan ettiği söylenebilir. 25. fragmanda, ne Bizans ne de Laz yöneticilerin isimleri belirtilmez. Priskos'un mülahasasının, Gobazes'in yardım istediği dönem ile İran-Hun savaşı döneminin aynı zaman dilimi içerisinde gerçekleştiğini ortaya koyması, Hun akımının tarihlendirilmesi açısından önemli bir ipucudur. Bizans'ın Batı Gürcistan'a yönelik düzenlediği sefer 467'den önce olmalıdır. Bu tarih aynı zamanda Firuz'un Kidarite Hunlarına karşı kazandığı zafer²⁷ ile aynı zaman dilimine rastlamaktadır. Bu savaş, on yıllık bir dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Sadece Firuz değil, babası II.Yazdigerd (438-457)'de aynı topluluk ile savaşmıştır²⁸.

Sadece 34. fragman, Bizans-Lasika çekişmesinin tarihleri hakkında bize bilgi verir. Burada, Gobasez'in, İstanbul'a İmparator Leon'un saltanatı döneminde, büyük İstanbul yangınından hemen sonra gittiği belirtilir. Bilindiği gibi I. Leon, 457-474 yılları arasında Bizans tahtında oturmuştur. İstanbul'u harabeye çeviren yangında, 2 Eylül 465 yılında vuku bulmuştur²⁹. Bütün bunların ışığında, Bizans-Lasika barışının 465 yılında gerçekleştiği söylenebilir.

İhtilafın, erken dönemleri hakkında elde mevcut bilgi yoktur. Son zamanlara kadar, ihtilaf hakkında yapılan araştırmalarda genellikle, Priskos'un 26 no'lu fragmanında bulunan, İmparator Marcianus'un zikri ile ilişki kurulurdu. Bu temelde, kin ve düşmanlığın Marcianus'un saltanatında başladığı farz edilir³⁰. Ben,

²⁵ Excerpta de legationibus, op.cit.,584,Frg.12. (Mü.Di.Frg.26); Bzantinische Diplomaten und östliche Barbaren, 68-69;C.D. Gordon, op.cit., 11-12

²⁶ Excerpta de legationibus, op.cit.,587,Frg.16. (Mü.Di.Frg.34); Bzantinische Diplomaten und östliche Barbaren, 73;C.D. Gordon, op.cit.,12

²⁷ Czegledy Karoly, Nomad nepek vandorlása Napkelattól Napnyugatig, Budapest 1969, s156

²⁸ Czegledy Karoly, op.cit.,73. From East to West: The Age of Nomadic Migrations in Eurasia. (Doğudan batıya: Avrasya'da Göçebelerin Göç Çağı) In. Archivum Eurasiae Medii Aevi III. Ed.and transl.; P.B.Golden. Weisbaden 1983, 84.

²⁹ Yu. Kulokocskiy, İstoriya Vizantii, Kive 1913, 392-393.

³⁰ PWRE VII. Stuttgart 1912, 1548.; E.Stein, Histoire du Bas-Empire, I.Paris 1959, 352-353.; M.İ.Artamonov, İstoriya Hazar, Leningrad 1962, 62.; C.Toumanoff, op.cit.,363.; Ivane

Batı Gürcistan olaylarının Marcianus'un değil de İmparator I.Leon döneminde olduğunu söyleyen araştırmacıların³¹ görüşüne katılıyorum. Bana göre, Marcianus, önceki zamanlar için ve önceki çatışmalara yönelik önemsiz bir referanstır. Bu zikir, fragmanda bahsedilen olaylara aittir. O nedenle Marcianus'un zikri, önceki olaylar için bir referans olarak yorumlanabilir. Priskos'un 25., 26., 34. fragmanlarının I.Leon'un krallığı döneminde gelişen olayları anlatan bir seri olduğundan, hiç şüphe olmamalıdır.

Bu nedenle, yayımlanan vaka, Bizans'ın Lasika'ya karşı yaptığı saldırı, İmparator Leon döneminde vuku bulmuştur. *Terminos post quem* (En erken tarih) İmparator I.Leon'un tahta çıkış tarihi 457'dir. Olaylar, bu saldırıdan en az bir yada iki yıllık bir süreci bulan barış sonucuna kadar kronolojik olarak sıralanır. (Bizans askerlerinin çekilişi, sonra-kısa bir duraklama- yeni bir saldırı, Gobazes'in mücadeleleri, Gobasez ve I.Leon arasındaki barış kararından önce delegelerin değiştirilmesi). Büyük bir olasılıkla saldırının son tarihi 463 yılıdır.

Priskos'un metni mütalaa edildiğinde, bir temelde şu sonuç ortaya çıkar; Lazika'ya karşı Grek saldırısı 457 (I.Leon'un tahta çıkışı) ve 463 yılları arasındadır. Bununla beraber şiddetli hücumdan, barış antlaşmasına kadar geçen sürenin 4. veya 5 yıldan daha fazla olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olur. Ama olayların 460 - 463 yılları arasında vuku bulduğunu söylemek hata olmaz.

Biz, Cıvânşir'in şu ifadesini kabul ediyoruz. Cıvânşir, Ovs ve Bizans saldırılarının eş zamanlı olduğunu söylüyor. Ovs hücumu 460-463 zaman aralığına koyulmalıdır. Elise ve Movses Dasxuranci'de Albania'ya, Hun saldırısının 461-463 periyodunda olduğunu söylerler. Bu bilgi, Cıvânşir'in zikri ile aynı zamana denk gelir. Bunların hepsi, Cıvânşir'in Ovs saldırısı diye nitelendirdiği bu harekâtın, Hun saldırısı ile kimliklendirilmesini açıkça teyit eder. Ayrıca Bizans'ın Lasika'ya karşı düzenlediği saldırı da bu yıllar ile sınırlanır.

Bütün bunlara bakıldığında, Cıvânşir'in tarihinde Ovs saldırısı hakkındaki bölümün, Elise ve Movses Dasxuranci'nin tarihlerinde zikrettikleri, Hunların Albania'ya yaptıkları saldırıları ile açıklanabileceği ilan edilebilir. Zaten, Ovs saldırısı ve Bizans'ın Batı Gürcistan'a karşı yaptığı saldırının aynı zaman diliminde gerçekleştiği kabul edilir.

Olayları daha iyi anlayabilmek için, Batı Gürcistan olaylarını anlatan Priskos'un fragmanı ve Cıvânşir'in ifadeleri uygunluk açısından, daha fazla karşılaştırılmalıdır.

Javaxişvili, Tzxulebani tormet tomad (12 ciltlik bir çalışmadır).I. Tbilisi 1979, 278-279.;D.Musxelişvili, Sakartvelos istoriuli geografiis jiritadi sakitexbi, 200-201.; A.V.Gadlo, op.cit.,45.; B.Baldwin, Priskos of Panium, Byzantion 50 (1980) 25.

³¹ C.D.Gordon, op, cit.,11.; A.Bogveraje, op.cit.,192.

Civânşir'in tarihinde 16.fragman bize şu bilgileri verir; “**Kartli kralı Vaxtang, Ovslara karşı geniş bir sefer düzenledi**”³². Zaferle sonuçlanan seferden sonra Batı Gürcistan'ın işgali tamamlandı. Civânşir'in herhangi bir tarih belirtmemesine karşın, üzerinde durduğu iki nokta, bize bazı ipuçları verebilir. Bunlardan biri İmparator Leon hakkında söyledikleri, ikincisi de düzenlenmiş olan seferin süresi. “**Kartli Kralı Apxazeti**”³³’ye gitti ve buradaki kalelere karşı savaşmaya başladı. İran’la muharebe içerisinde olan İmparator Leon, Apxazeti’ye asker gönderemedi³⁴. Üç yıl içerisinde Cixe-Goji üzerindeki bütün kaleleri zapt etti”³⁵.

Bizans İmparatoru Leon ve Gobazes arasındaki barışın tarihini ifade eden Priskos’un fragmanı (no.34) ve 41. fragman³⁶ olayların sıralanışına ve daha kesin bir tarihi ortaya çıkmasına katkıda bulunuyor diye mütalaa edilir. Bununla birlikte ikinci kaynak, iki noktada hatalıdır.

41. fragman; İran ve İberia müttefik güçlerinin, muhtemelen Lasika boyunduruğundan kurtulmayı deneyen Svanlar’ın yanında, Batı Gürcistan’da bazı şehirleri, 5.yy’ın 60’lı yıllarında tahrip ettiklerini kaydeder. Lasika Kralı, İmparatora Ermenistan’da yerleşen Roma askerlerini yardım için kendi yanına gönderip, gönderemeyeceğini sordu. Priskos tarihinde, Roma askerlerinin, Batı Gürcistan olaylarına hiçbir zaman müdahale etmediğini, ayrıca çatışmanın uzaması durumunda, Bizans askerlerinin tedarikinin çok pahalıya mal olacağını bildirir. Tarihçi, önceki olaylara geri dönerek devam eder. Laz yöneticisi, askerlerini Heracleios kumandanlığı altında, vasallarından birine göndermiş olan İmparator’dan yardım rica etti. “Bizans yardımı geldiğinde, Persler ve İberia’lılar başka cephelerde savaşmaya başlamışlardı. Bu nedenle Lasika Kralı gelen askerleri geri gönderdi.” Bu ara sözden sonra tarihçi, şöyle devam eder; “İmparator Roma askerlerini yardıma göndermeyi taahhüt eder. Aynı zamanda İran elçisi de İmparatorluk sarayına varmıştır. Pers elçisi İmparatora, Kidariteler

³² Vaxtang Gorgasal’ın Ovs’lara karşı yaptığı sefer meselesi hakkında, daha önce bahsettiğim Vaxtang Gorgasal’ın Biyografisi adlı çalışmamda, bir hayli uğraştım.

³³ Gürcü kaynakları, Kluxori geçidini “Apxazeti yolu”, diye adlandıırırlar: D.LMushelishvili, Osnovnie vapracı istoričeskoy geografii Gruzii, op.cit.26.; Atlas Gruzinskoy, S.S.R Tbilisi-Moskva 1964, 7.

³⁴ Diğer kaynaklarda, Juanser’in aktardığı ifadeyi destekleyecek bir veri bulunamadı. Şu anda, I.Leon ve Peroz’un öncü kuvvetleri arasında herhangi bir savaş olmadığını biliyoruz: A.Christensen, L’Iran sous les Sassanides. Copenhagen-Paris 1944, 283-316, 336-352.

³⁵ “... carmovida gzasa Apxazetissasa. Sulgrjelad da usisad icqo brjolad cixeta Apxazetisata. Rametu mepe berjenta Leon didi ucala igo brjolisagan sparstsa , da versemjlebel iqospatagmogzavnad Apxazets; da sam cel cartquenna govelni cixeni Apxazeti sani virde Cixe gojamde. “ Kartlis Cxovreba, I.157₁₆₋₂₀.

³⁶ Excerpta de legationibus, op.cit.,500, Frg.22.(Mü.Di.Frg.41); Byzantinische Diplomaten und östliche Barbaren, 77-78.; C.D.Gordon, op.cit.,13.

üzerindeki zaferlerini ve Belh şehrini ele geçirmeleri hakkında bilgi vermiştir”.

Bilindiği gibi, Persler Kidariteler'e (Kidarita Hunları) karşı zafer kazanmış ve Belh şehrini 467 yılında ele geçirmiştir. Bu olaydan sonraki gelişmeler 41. fragmanda açıklanır. Daha erken dönemde, İmparator'un kumandanı Heracleios³⁷ zamanında gerçekleşen, bir çatışmanın (Bizans-Laz) tarihi kesin olarak bilinmiyor. Eğer bu çatışma Gobazes'in ayaklanmasından önce gerçekleşmemiş ise, Gobazes ve Leon arasındaki antlaşmayı takiben gerçekleşmiş olmalıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, barış 2 Eylül 465 yılındaki yangından sonra yapılmıştır. Bu noktada, Kafkas geçitlerinin ve Svaneti'ye giden yolların, kış aylarında geçilmesinin imkânsız olduğu unutulmamalıdır. Böylece, Svaneti 465 yılından sonra büyük bir saldırıya uğramıştır. Bütün bunlar, 41'nolu fragmanda (Lasika'ya karşı iki İber-Pers saldırısı) zikredilen olayların 466-467 yıllarında vuku bulduğunu gösterir.

Öyle görülüyor ki Persler ve İberler, Batı Gürcistan'a karşı 467 yılında büyük bir saldırı başlattılar. Lasika'ya karşı benzer bir Pers-İber saldırısı da 466 yılında olmuştur. Başka bir hipotezde de şunlar söylenebilir; Birincisi, Pers-İber akınlarının, Vaxtang Gorgasal'ın Batı Gürcistan seferi sırasında gerçekleştiği, ikincisi de 466 yılında, kuzeyden Gürcistan'a karşı saldırıda bulunanın Saragur'dan başkası olmadığıdır.

ABSTRACT

There is a brief but highly important episode in the Juanser's Chronicle, of which is very important for history of XI. Century Transcaucasia. In this episode, talks of an "Ovs" raid against Eastern Georgia and Caucasian Albania. This raid, of which made by Huns, primarily effect to Transcaucasia. This article, of which the Turkish translation is already made, gives important informations about the date, among whom and to where of the Ovs raid.

³⁷ PWRE VIII.503.; Yu.Kulakovskiy, op.cit.,367-368.